

TRES CATALANS DE LA TERCERA ESPANYA

CARRASCO I FORMIGUERA
DOMÈNEC BATET
VIDAL I BARRAQUER

HILARI RAGUER I SUÑER

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Primera edició, desembre de 2018
© Hilari Raguer i Suñer, 2018
La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona
ISBN: 978-84-9191-026-8
Dipòsit legal: B. 24157-2018
Imprès a Limpergraf, S.L.– Mogoda, 29-31
08210 Barberà del Vallès

Disseny de la col·lecció: Jordi Avià i Blanca Hernández

Al meu amic Paul Preston, inspirador d'aquest llibre.

I. La tercera Espanya

En un moment de gran tensió a les Corts, després de la insurrecció del 6 d'octubre de 1934, quan el president de la Cambra, Julián Besteiro, intentava, amb la seva proverbial serenitat i imparcialitat, mantenir l'ordre, José Antonio Primo de Rivera va cridar: «¡Lo que tiene que hacer el señor presidente es dejar que nos peguemos alguna vez!» Més tard, a la presó d'Alacant, de la qual ja només sortiria per a ser afusellat, s'expressava de manera molt diferent, però entretant, per culpa seva i d'altres extremistes d'una banda i de l'altra, els espanyols es van pegar i es van matar durant mil dies, als fronts i a les rereguardes, acarnissadament, en aquella guerra de les dues Espanyes. Antonio Machado ja es va avançar el 1913 a cantar les dues Espanyes en aquella poesia, famosa sobretot per l'estrofa final:

Ya hay un español que quiere
vivir y a vivir empieza,
entre una España que muere
y otra España que bosteza.
Españolito que vienes
al mundo, te guarde Dios.
Una de las dos Españas
ha de helarte el corazón.¹

1. Antonio Machado, *Proverbios y cantares*, LIII. *Poesías completas*, Espasa-Calpe — Fundación Antonio Machado, Madrid, 1989, p. 582.

Em deia en certa ocasió el novel·lista i també historiador Luis Romero, notable estudiós de l'aixecament militar,² que la guerra civil va ser com el tall d'una navalla esmolada, que no t'hi pots asseure al damunt, sinó que t'has de decantar cap a una o cap a l'altra banda, i així, persones o grups que la vigília de la revolta eren amics, de sobte es troben enemics a mort. Amb raó la guerra civil espanyola del 1936-1939 ha estat generalment recordada com una lluita a mort entre dues Espanyes.

L'Església espanyola — la quasi totalitat dels bisbes i la gran majoria dels religiosos, sacerdots i catòlics militants — no havia entrat en la conspiració, però la desitjava, l'esperava i es va sumar alegrement a una d'aquelles dues Espanyes (a diferència de la Santa Seu, que va tenir una actitud molt més serena i prudent, i si finalment, al cap de dos anys de lluita fratricida, va reconèixer Franco, va ser perquè estava guanyant). Quan, al cap de dos anys de guerra, a mitjan 1938, es va produir un moviment internacional per posar fi a la matança per mitjà d'una intervenció de les principals potències europees per imposar una pau negociada (ja que, de fet, tots dos governs depenien de l'ajut estranger, i era a les cancelleries europees que la guerra es decidia), un moviment pacifista en el qual es va significar el cardenal Vidal i Barraquer, i també la Santa Seu s'hi va mostrar favorable, aleshores Franco, que precisament estava allargant aquella guerra, que podia haver acabat ja molt abans, va fer que tots (o quasi tots) els bisbes espanyols fessin declaracions assegurant que la pau només podia arribar amb el triomf total de Franco. El cim d'aquestes intervencions va ser el discurs del cardenal Gomà al Congrés Eucarístic Internacional de Budapest, el maig del 1938.

L'historiador Paul Preston, en el pròleg d'un llibre que va tenir la gentilesa de dedicar-me,³ deia:

És una conclusió comunament acceptada que la guerra civil espanyola fou una lluita entre extrems duta a terme per fanàtics apassionats de la dreta i de l'esquerra, per feixistes contra comunistes, per catòlics militants contra ateus convençuts, per separatistes contra centralistes, per camperols famolencs contra terra-

2. Famós sobretot pel seu *Tres días de julio*, Ariel, Esplugues del Llobregat, 1967.

3. Cf. Paul Preston, *Las tres Españas del 36*. Plaza & Janés, Barcelona, 1998.

tinents. No és difícil trobar els conflictes amargs que semblaven fer la guerra inevitable en els anys anteriors a 1936. Sens dubte, la guerra civil no era només una sola guerra sinó moltes, que van coexistir i es van solapar de tal manera que van accentuar l'odi. Extremismes que ja existien i hostilitats latents es van veure estimulats per molts aspectes de la confrontació. En qualsevol guerra se sol donar lliure curs als odis reprimits. Això es va accentuar amb el col·lapse de la legalitat republicana a tot Espanya, en ser substituïda a la zona nacional per militars, clergues i falangistes i a la zona republicana per milícies sindicalistes i comitès polítics. Va ser una oportunitat per a venjar-se dels ressentiments acumulats. Hi va haver moltes atrocitats i, unit a les morts en batalla, va provocar el desig de venjança entre famílies i companys de les víctimes. Entre els d'esquerra i els de dreta n'hi havia molts que consideraven la guerra civil com l'oportunitat de resoldre conflictes que s'havien intensificat durant els últims cinc anys.

La guerra va fer sortir a la superfície el millor i el pitjor de molts: en uns va desvetllar l'odi, la covardia, el rancor, la venjança i la crueltat; en altres, la generositat, l'heroisme, la compassió, l'abnegació i la misericòrdia. Preston, en el mateix pròleg que acabo de citar, com per justificar el títol del seu llibre, escriu una mica més avall:

Durant els últims anys s'ha reconegut que en realitat existien tres Espanyes més que dos bàndols antagònics. Els casos clàssics han estat persones com Salvador de Madariaga i José Ortega y Gasset, que es van negar a prendre part en la guerra. Madariaga va ser objecte de moltes crítiques perquè va passar gran part del conflicte intentant negociar un tractat de pau — probablement un esforç mal dirigit que amb tot va significar un coratge i un sacrifici considerables.

Encara que es va considerar que havia abandonat la causa republicana, va ser criticat durament dins de la zona nacional. Altres que no participaven en la guerra eren centristes com l'ex-president de la República, Niceto Alcalá Zamora, i el líder del partit radical, Alejandro Lerroux. No van ser acceptats a cap zona. Amb tot l'actitud de Madariaga i Ortega i alguns altres d'«abstenir-se de la guerra», per emprar la frase de Madariaga, va ser un luxe permès només a una petita minoria d'intel·lectuals i polítics. Ells pertanyien a la «tercera Espanya», però no eren els únics.

El concepte d'una tercera Espanya es pot ampliar a un reduït grup d'exiliats i a grans sectors dels dos bàndols durant el conflicte. N'hi havia d'altres que van sofrir de diverses maneres, a mans dels d'esquerra i dels de dreta, a causa de la seva moderació.

Preston dóna l'exemple de Manuel Portela Valladares, que havia estat primer ministre des de finals de 1935 fins al triomf del Front Popular el febrer del 1936. No va secundar l'intent del general Franco, a qui Gil Robles havia nomenat cap de l'Estat Major Central, per tal de, des d'aquell lloc clau, donar un cop militar que desvirtués la victòria electoral de les esquerres. Recorda Preston semblantment Joan B. Roca i Caball, un dels fundadors d'Unió Democràtica de Catalunya, del qual ja fa bastants anys vaig parlar en fer la història d'aquest partit.⁴

A banda i banda hi havia molta gent apassionada i d'altres de la tercera Espanya, però és a Catalunya on hi havia més persones que no se sentien identificades ni amb l'Espanya roja ni amb l'Espanya blanca, que no hi cabien, i que fins eren perseguides a mort a totes dues zones. N'hi havia que amb la seva actuació política havien mirat d'evitar que la guerra esclatés, o bé que, un cop encesa la foguera, van treballar per propiciar una intervenció internacional que portés a una pau negociada, però això només es podia fer des de l'estranger perquè tant a l'Espanya blanca com a la roja haurien estat afusellats per derrotistes. Recordem els comitès per la pau que van organitzar a París Alfredo Mendizábal, Jacques Maritain i Joan B. Roca i Caball. Però hi va haver encara una gran massa de ciutadans que no estaven en condicions d'emprendre gestions o campanyes pacifistes, però no se sentien identificats amb cap dels dos bàndols. O sigui que a més de les dues famoses Espanyes, a la guerra civil n'hi va haver una tercera: la formada pels que no cabien en cap de les dues primeres. En aquesta tercera Espanya hi havia molts catalans perquè aquella guerra no era una guerra nostra, i fins en bona part era una guerra contra Catalunya. En aquest assaig voldria recordar tres homes que trobo especialment significatius per ser

4. Cf. Hilari Raguer i Suñer, *La «Unió Democràtica de Catalunya» i el seu temps (1931-1939)* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976, pp. 95-96 i 443-453, i també a *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la guerra civil española (1936-1939)*, Península, Barcelona, 2001, 2008², pp. 280-284.

de tres estaments ben diferents però tots tres catalans i catòlics: un polític, Manuel Carrasco i Formiguera, un militar, el general Domènec Batet, i un eclesiàstic, el cardenal Vidal i Barraquer. Com ja explicaré més endavant, Carrasco va haver de fugir de Catalunya perquè els anarquistes l'havien amenaçat de mort, però, enviat per Companys a Bilbao, en el viatge va ser detingut juntament amb la seva família i afusellat. Batet hauria estat sens dubte assassinat si en esclatar la revolta s'hagués trobat a Barcelona, perquè les esquerres no li perdonaven haver sufocat la insurrecció del 6 d'octubre del 1934, però feia un mes que l'havien nomenat cap de la Divisió Orgànica de Burgos, i quan allí va triomfar el cop, el van detenir i Franco, com veurem, per una venjança personal el va fer afusellar. Vidal i Barraquer va estar a punt de ser assassinat pels anarquistes i el va salvar una intervenció personal del president Companys. Va passar la guerra retirat a la cartoixa de Farneta (Itàlia). Franco no el va afusellar, però exigia la seva remoció de la seu arquebisbal de Tarragona, no va permetre el seu retorn i va morir a l'exili.

Tot i ser ben diferents entre ells, aquests tres catalans em semblen representatius de la posició de molts catalans als quals uns i altres volien fer dels seus i que no podien seure damunt del tall de la navalla.

Índex

I. La tercera Espanya	7
II. Manuel Carrasco i Formniguera: «Visca Catalunya lliure!»	13
III. Domènec Batet i Mestres: el general que no volia la guerra	89
IV. Francesc d'A. Vidal i Barraquer: el cardenal de la pau	133
V. Tres catalans de la tercera Espanya	177

Deia Luis Romero que la Guerra Civil espanyola va ser com el tall d'una navalla esmolada, sobre el qual no et pots asseure, sinó que t'has de decantar per una banda o per l'altra. Així, persones i grups que la vigília de l'aixecament militar eren amics o molt propers, l'endemà es van trobar lluitant a mort. Però eren molts els qui no desitjaven aquella guerra. Pitjor encara: alguns no hi cabien i eren perseguits a mort a totes dues bandes. És el cas d'aquests tres catalans, d'altra banda ben diferents: un polític, Carrasco i Formiguera, un militar, el general Batet, i un eclesiàstic, el cardenal Vidal i Barraquer. Certament que hi va haver a Catalunya prou catalans partidaris entusiastes de Franco, i d'altres, segurament molts més, fermes partidaris de la República i de la Generalitat, però podem ben dir que va ser a Catalunya on hi va haver més gent d'aquella tercera Espanya, la dels qui no eren partidaris decidits de cap de les dues. Aquests nostres tres homes són la punta de fletxa de la Catalunya de la tercera Espanya.

ISBN 978-84-9191-026-8

1 6 5 0 5

9 788491 910268

505

BIBLIOTECA

SERRA

D'OR